

УДК 339.727 (477)

А.В. Янчев, канд. екон. наук.

Л.Л. Носач, канд. екон. наук.

АКТИВІЗАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧ- НОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено проблеми експортної діяльності українських підприємств. Проаналізовано стан державного фінансування в особі єдиного фінансового агента. Обґрунтовано основні напрями розвитку системи державної підтримки експорту в Україні.

Исследованы проблемы экспортной деятельности предприятий. Проанализировано состояние государственного финансирования в лице единственного финансового агента. Обоснованы основные направления развития системы государственной поддержки экспорта в Украине.

Export activity problems of the Ukrainian enterprises are investigated. The condition of state financing in the name of the unique fiscal agent are analyzed. The basic directions of the system state support development of export in Ukraine are proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зовнішньоекономічна діяльність, а, зокрема, експортна, є невід'ємною складовою економічної структури України і впливає не лише на торговельне сальдо та стабільність грошової одиниці, але й на економічний розвиток країни в цілому. Одним із найважливіших важелів впливу, яким користується держава для формування конкурентоспроможних позицій вітчизняних підприємств на міжнародних ринках, є політика активізування зовнішньоекономічної діяльності, яка за своєю структурою є надзвичайно багатогранною [1]. З метою активізування такої діяльності особливу увагу сьогодні необхідно приділити стимулюванню саме експортної діяльності. Політика стимулювання експорту повинна об'єднувати сили кожного підприємства у загальну стратегію, що була б орієнтована на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Сьогодні процеси активізації та стимулювання експорту потребують неабиякої підтримки держави з позиції фінансового забезпечення. Брак власних коштів гальмує процес розвитку, а тому доцільно відновити політику експортного кредитування, яка, на жаль, перебуває в наш час на незадовільному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою стимулювання та активізації експорту працювали наступні українських науковці: І. Бураковський, В. Бабенко, А. Кредісов, Ю. Мако-

гон, А. Філіпенко, та ін. Питання стимулювання зовнішньоекономічної діяльності цікавило й іноземних учених, таких як В. Глаштеттер, Р. Хенцлер, Д. Лефевр, М. Портер та ін.

Значний внесок у розвиток кредитування підприємств, вивчення ролі кредиту в фінансуванні переорієнтації зовнішньої торгівлі зробили відомі вчені К. Блюмфілд, П. Массе, М. Міллер, Г.І. Бірман, В.В. Ковальов та ін. Серед українських науковців, праці яких присвячені дослідженню згаданих проблем О. Васюренко, Д. Лук'яненко, М. Савлук та ін.

Незважаючи на значний прогрес у розробці нових механізмів кредитування, низка питань, пов'язаних із діяльністю експортоорієнтованих підприємств в Україні є недостатньо вивчена вітчизняними фахівцями та потребують подальших досліджень практики вдосконалення кредитування цих підприємств. У зарубіжній літературі, на відміну від вітчизняної, більше уваги приділяється питанням організації і управління фінансовими, кредитними ресурсами та майном із боку учасників зовнішньоторговельних операцій, страхових та інших фінансових компаній.

Мета та завдання статті полягають у обґрунтуванні пріоритетних напрямів експортного кредитування зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні та формулювання пропозицій щодо активізації та стимулювання цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш уразливим місцем української економіки залишається структура експорту. У сучасних умовах в Україні не лише зберігається але й посилюється сировинна орієнтація експортування продукції. Виходячи з аналізу структури експорту продукції України за січень-жовтень 2010 року встановлено, що найбільшу питому вагу в експорті продукції України займають недорогочінні метали та вироби з них (37%), мінеральні продукти (14%) та механічне обладнання (12%). Структура імпорту продукції України за січень-жовтень 2010 року засвідчує, що найбільшу питому вагу в імпорті продукції займають мінеральні продукти (45%), механічне обладнання (17%), продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості (14%) та ін. Якщо порівняти структуру експорту та імпорту продукції, слід відзначити однорідність експортованої та імпортованої продукції за галузевою структурою [2]. У таблиці 1 показано як відбувається зустрічна торгівля (експорт та імпорт) значними обсягами продукції.

Наявність зустрічної торгівлі між однаковими галузями промисловості свідчить про високий експортний потенціал країни. Але, така стратегія для України є не тільки не привабливою, а й дуже небезпеч-

ною, оскільки ставить її розвиток у пряму залежність від коливань світової кон'юнктури традиційних галузей експортування.

Таблиця 1 – Зустрічна торгівля (експорт та імпорт) продукції за січень-жовтень 2010

	Мінеральні продукти	Недорогоцінні метали та вироби з них	Продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості	Транспортні засоби та шляхове обладнання	Механічне обладнання
Експорт	14%	37%	7%	7%	12%
Імпорт	45%	9%	14%	7%	17%

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. іще раз довела, що Україні необхідні структурні зрушення економіки на всіх її рівнях, які б могли забезпечити стійкість до зростання цін, зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції і т.ін.

Основним фінансовим інструментом забезпечення фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі є кредитування зовнішньої торгівлі. Кредитування зовнішньої торгівлі – надання кредитів учасникам зовнішньоторговельних операцій для стимулювання та сприяння експорту й імпорту [3]. Кредитування зовнішньої торгівлі ґрунтується на загальних нормах кредиту й означає можливість отримати товари, послуги та гроші з відстроченням платежу на конкретний термін.

Зовнішньоторговельний кредит є окремою формою кредиту і може здійснюватися як звичайними банківськими установами так і спеціалізованими кредитними установами, що зумовлено специфічними проблемами міжнародної економічної діяльності.

На сьогодні система кредитування зовнішньої торгівлі охоплює комерційні, державні або напівдержавні експортно-імпортні банки, а також спеціальні страхові установи: державні або напівдержавні (Французька компанія страхування зовнішньої торгівлі – КАФАСЕ; Департамент гарантій експортних кредитів – ДГЕК у Великобританії), приватні («Гермес» у ФРН). Проте суттєві можливості кредитування залишаються все ж за банками. Для цього є кілька причин.

По-перше банки зацікавлені в наданні кредитів експортоорієнтованим підприємствами через стійкі надходження у валюті, що забезпечує погашення боргу і отримання відсотків, використання валютних

контрактів (щодо поставки продукції) підприємства-позичальника як застави у разі надання позики, високої надійності клієнтів – експортоорієнтованих підприємств.

По-друге, банки здійснюючи кредитування експортоорієнтованих підприємств впливають на конкурентоспроможність останніх на міжнародному ринку.

По-третє, у міжнародному кредитуванні широко застосовуються синдиговані кредити, які надаються декількома банками одному позичальнику. Створення синдикату банків дозволяє об'єднати ресурси його учасників для проведення великих кредитних операцій. Обсяги синдигованого кредиту, як правило, сягають декількох мільярдів доларів США, а строки досить тривалі, в середньому – 7-10 років. Такі умови кредитування дозволяють, з одного боку, зібрати таку суму кредиту, яка не під силу одному банку, а з іншого – розподілити кредитний ризик між усіма учасниками пропорційно їх частки в загальній сумі кредиту.

Водночас існує низка факторів, що суттєво впливають на зменшення частки кредитів експортоорієнтованим підприємствам у загальному обсязі кредитів. Насамперед це недосконала державна підтримка розвитку експорту, яка в Україні має певний потенціал і перспективи для вдосконалення.

Єдиним діючим фінансовим агентом Кабінету Міністрів України у сфері фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі є Державний експортно-імпортний банк України (Ексімбанк), який супроводжує чинні внутрішні та зовнішні кредитні угоди надані під гарантію Уряду.

Місія Банку – сприяти розвитку економіки України та бізнесу клієнтів, переважно експортоорієнтованих та імпортозамінних галузей економіки, шляхом кредитування і банківського обслуговування фінансових операцій клієнтів, підтримки національного експортера, програм енергоефективності та виконання функції фінансового агента Уряду України.

Структура ПАТ «Укресімбанк» складається з Головного банку, 30 філій, 100 відділень та 2 представництв за кордоном (Лондон і Нью-Йорк) і охоплює практично всю територію України. Від дня заснування Банк незмінно входить до групи найбільших системних банків України, має найпоширенішу в Україні мережу банків – кореспондентів (понад 800 банківських установ у різних країнах світу). Станом на 01.01.2011 серед банків України ПАТ «Укресімбанк» посідає третє місце – за обсягом отриманого прибутку, шосте – за розміром балансового капіталу та обсягом чистих активів банку [4].

Діяльність банку спрямована перш за все на кредитування базових та перспективних галузей економіки України, в першу чергу експортноорієнтованих, які мають стабільні показники зростання, а також галузей, продукція яких є імпортозамінюючою або має платоспроможний постійний попит в Україні, а саме: машинобудування, металургія, харчова, легка, поліграфічна тощо.

За останні кілька років Кабінет Міністрів України видав низку документів, які спрямовані на стимулювання збільшення обсягів експорту продукції вітчизняних підприємств обробно-промислового комплексу. Так, відповідну постанову «Про збільшення статутного капіталу ПАТ «Укрексімбанк» і внесення змін до його статуту» ухвалено у 2009 році за пропозицією Міністерств промислової політики на засіданні Кабміну. Мета ухвалення документу – надання підтримки підприємствам ОПК і спецекспортерам (ДК «Вектор» та «Укр-спецекекспорт») за зовнішньоекономічними контрактами, які укладаються без обов'язкового розміщення цими підприємствами 100% грошової застави на рахунках покриття і шляхом забезпечення ПАТ «Укрексімбанк» гарантій виконання зовнішньоекономічних договорів. У зв'язку з обмеженістю оборотних коштів держпідприємств ОПК при значних темпах зростання експорту, а також із тим, що ПАТ «Укрексімбанк» немає достатнього статутного капіталу для забезпечення таких гарантій, банк потребує збільшення статутного капіталу для підтримки підприємств-експортерів.

У 2009 році ПАТ «Укрексімбанк» підписав низку кредитних угод з відомими банківськими установами світу, такими як ЄБРР (друга кредитна лінія обсягом 50 млн доларів США); KfW (програма кредитного сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в Україні на суму 40 млн доларів США) тощо. Протягом 2009 року було підписано меморандуми про взаєморозуміння із The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Ltd. (BTMU) та з офіційною експортною страховою агенцією Сінгапуру ECICS Limited (ECICS) [5].

З метою покращення умов обслуговування корпоративних клієнтів банк застосовує різноманітні схеми та види кредитування, серед яких кредитні лінії, у тому числі мультивалютні, овердрафти, авалування і врахування векселів, надання гарантій та акредитивів.

Найбільш поширеним залишається відкриття кредитних ліній, заборгованість за якими складає 69% від загальних кредитних вкладень банку. Одним із найвимогливіших кредитних продуктів банку залишається технічний овердрафт на 1 день на купівлю іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку.

З метою розширення можливостей щодо залучення зовнішніх середньо- та довгострокових кредитних ресурсів ПАТ «Укрексімбанк» досяг визнання як прямий Позичальник та Гарант 35 провідними експортно-кредитними агенціями світу, серед яких: CESCE (Іспанія), COFACE (Франція), ECICS Limited (Сінгапур), EDC (Канада), EGAP (Чехія), EKF (Данія), EKN (Швеція), Euler Hermes (Німеччина), Eximbanka SR (Словаччина), Eximbank of China (Китай), GIEK (Норвегія), HBOR (Хорватія), JBIC (Японія), KEXIM (Корея), MENIB (Угорщина), NEXI (Японія), OeKB (Австрія), ONDD (Бельгія), SACE (Італія), SEC (Словенія), SERV (Швейцарія), USEXIM (США). Обсяг іноземних експортних кредитів Банку протягом 2009 року збільшився в 1,5 рази та станов на 01.01.2010 склав у еквіваленті 355,6 млн доларів США [4].

За участю банку проходять широке коло програм (табл. 2), які надають позичальникам можливість обирати найбільш привабливі для себе умови зовнішньоекономічної діяльності.

Недоліками зазначених програм є такі:

– по-перше, досить жорсткі вимоги до потенційного позичальника, які висуваються кредиторами програми. Економічна ситуація, що склалася в Україні, призводить до того, що навіть успішно працюючі підприємства-експортери не завжди відповідають високим стандартам позичальника, що висуваються ініціаторами програм;

– по-друге, на сьогодні відсоткові ставки, що пропонуються для підприємств в рамках програм, не є меншими за ставки, що пропонуються українськими банками, що в поєднанні з жорсткими вимогами робить міжнародні кредитні лінії непривабливими для позичальників. Крім того, деякі програми висувають додаткові вимоги до позичальника щодо видів і напрямків діяльності, складання бізнес-плану, що також обмежує потенційне коло користувачів міжнародних кредитних ліній, і, крім того, спричинює додаткові витрати позичальника. Вагомим недоліком також є те, що зазначені програми недостатньо рекламуються, тому велика частка потенційних позичальників просто про них не знає. У свою чергу, практика ведення українського бізнесу показує, що жорсткі вимоги до позичальників у операцій сприяють активізації діяльності України на міжнародних фінансових ринках, оскільки українські підприємства – клієнти ПАТ «Укрексімбанк» мають можливість бути учасниками міжнародних програм кредитування, а співпраця з міжнародними фінансовими інститутами дає можливість отримати гарну ділову репутацію і визнання на світових ринках.

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика програм кредитного обслуговування

Головний кредитор умови	ЄБРР	НУФ	КФВ	Світовий банк
<i>Інвестиційні кредити</i>				
Сума кредиту	18 тис. – 4 млн доларів США		25 – 510 тис. євро	За домовленістю
Термін кредитування	1-10 років		1-5 років	До 5 років
Відсоткова ставка	15%		За домовленістю	За домовленістю
Додаткові умови	Комісія – 2%, додат. плата – 0,5%, працівників – не більше 500, 30% – фінансування за власні кошти, жорсткі вимоги до платоспроможності позичальника		Фінансування за власні кошти – 20%, кількість працівників – не більше 500, діяльність – не менше 1 року	Бізнес-план, прибуткова діяльність, учасник ЗЕД, 30% фінансування за власні кошти, співвідношен. власного і залученого капіталу не більше 30/70
<i>Малі кредити</i>				
Сума кредиту	20 – 75 тис. доларів США	25 – 100 тис. євро		За домовленістю
Термін кредитування	До 3 років	За домовленістю		До 18 міс.
Відсоткова ставка	±15 %	До 18,5%		За домовленістю
Додаткові умови	Кількість працюючих – не більше 100 осіб	За домовленістю		Умови, такі як для інвестиційних кредитів
<i>Мікрокредити</i>				
Сума кредиту	100 дол. – 20 тис. доларів США	100 євро – 25 тис. євро		
Термін кредитування	До 1,5 року	За домовленістю		
Відсоткова ставка	±15 %	До 18,5%		
Додаткові умови	Кількість працюючих – не більше 20	За домовленістю		

	осіб			
--	------	--	--	--

Висновки. Проаналізувавши поточний стан фінансування зовнішньоекономічної діяльності України можна сказати, що підтримка експортоорієнтованих виробництв вітчизняної продукції відповідно до вимог світового ринку сприяє співробітництву України з провідними фінансовими інститутами. За таких умов, основними напрямками розвитку системи державної підтримки експорту в Україні відповідно до правил торгівлі СОТ і з урахуванням світового досвіду мають стати використання бюджетних форм підтримки національних експортерів. Серед заходів державної підтримки експорту продукції центральне місце має посісти фінансова підтримка, зокрема, гарантійна підтримка та довгострокове експортне кредитування.

Список літератури

1. Кузьмін, О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства [Текст] : підручник / О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль – Львів : Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.ukrstat.gov.ua/operativ2007/zd/tzstt/tsztt_u/tsztt1208_u.htm>.
3. Економічна енциклопедія [Текст] / відповід. редактор С. В. Мочерний. – К. : Академія; Тернопіль : Академія народного господарства, 2000. – 864 с.
4. Офіційний сайт АТ «Укресімбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.eximb.com>.
5. Костюченко, В. М. Державне фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі: аналіз стану та перспективи розвитку [Текст] / В. М. Костюченко // Вісник Житомирського державного технічного університету. – 2010 – № 4 (54) – С. 324–329.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© А.В. Янчев, Л.Л. Носач, 2011.

УДК 657.62:338.24

Т.В. Момот, д-р екон. наук, проф. (*ХНАМГ, Харків*)

К.Ю. Величко, ст. викл. (*ХДУХТ, Харків*)

О.І. Печенка, ст. викл. (*ХДУХТ, Харків*)

ЗАСТОСУВАННЯ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ